

УДК 657

Панченко І.А., к.е.н., доцент

Житомирський державний технологічний університет

«КРЕАТИВНИЙ ОБЛІК» ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ ВЕЛИЧИНОЮ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В статті розглянуто особливості «креативного обліку» в Україні та їх вплив на величину фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: креативний облік, прибуток, фінансові результати.

Panchenko I.

«CREATIVE ACCOUNTING» AS MEANS OF MANIPULATING FINANCIAL PERFORMANCE AMOUNTS

Peculiarities of «creative accounting» in Ukraine and their influence on financial performance amounts have been considered in the article.

Key words: creative accounting, profit, financial performance.

Панченко И.А.

«КРЕАТИВНЫЙ УЧЕТ» КАК СПОСОБ МАНИПУЛИРОВАНИЯ ВЕЛИЧИНОЙ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ

В статье рассмотрено особенности «креативного учета» в Украине и их влияние на величину финансовых результатов деятельности хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: креативный учет, прибыль, финансовые результаты.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Останні десятиліття в наукових колах гостро дискутується питання щодо достовірного представлення в фінансовій звітності інформації про фінансово-майновий стан суб'єктів господарювання. На сьогодні проблема достовірності представлення інформації має всеохоплюючий характер і не обмежується рамками однієї взятої країни. Однак наслідки цієї проблеми відрізняються залежно від економічного розвитку країни, її інвестиційної привабливості та рівня розвитку фондового ринку. Ці фактори визначають масштаби впливу недостовірності даних на управлінські рішення інвесторів, їх ефективність та результати діяльності. В останній час значного поширення набуває позиція, що недостовірна звітність породжена існуванням креативного обліку, який є засобом

викривлення звітних показників та маніпулювання фінансовими результатами діяльності залежно від цілей власників та управлінського персоналу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням креативного обліку, його сутності, методам, наслідкам і засобам запобігання присвячено праці ряду українських вчених: Ф.Бутинця, С.Голова, А.Хмелевської, М.Пушкаря, І.Чалого, С.Легенчука, А.Рабошук, Ю.Чацькіса, Н.Малюги.

Цілі статті. Мета дослідження полягає у виявленні особливостей «креативного обліку» в Україні, факторів впливу на його застосування, а також впливу методів його ведення на величину фінансових результатів діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи сутність креативного обліку, слід звернути увагу на протилежні позиції науковців стосовно його легальності та законності методів його здійснення. Зокрема, С.Ф. Голова визначає креативний облік як формальне застосування або цілеспрямований вибір методів і принципів бухгалтерського обліку для забезпечення показників фінансової звітності, які відповідають цілям окремих осіб, але вводять в оману широке коло користувачів [1, с. 33].

Проф. Легенчук С.Ф. акцентує увагу на необхідності виділення у складі креативного обліку умовно-креативного обліку, який ведеться в межах законодавства з дотриманням принципів обліку та агресивного обліку, який ведеться з порушенням чинного законодавства та принципів бухгалтерського обліку [2, с. 485]. Застосування принципу креативності до обліку, на думку проф. М.С. Пушкаря, не означає руйнування існуючої, обмеженої фінансовим аспектом системи обліку та її зміну. Мова йде про зміни, пов'язані з природнім розширенням кола об'єктів обліку, набуттям системою гнучкості в застосуванні традиційно існуючих і уведенні принципово нових видів обліку, зміною ролі облікового працівника (бухгалтера) в управлінні господарськими процесами через розширення обсягу інформаційних ресурсів [3, с. 50].

Аналізуючи вище наведені позиції науковців, слід зазначити що недотримання чинного законодавства при веденні бухгалтерського обліку свідчить не про креативний підхід бухгалтера до його організації та ведення, а про порушення, які спрямовані на викривлення інформації про реальний стан суб'єкта господарювання, що тягнуть за собою настання відповідальності. Легальна сторона досліджуваного явища – використання альтернативних з переліку дозволених чинним законодавством процедур

для ведення обліку і представлення інформації у звітності – передбачає вибір оптимальних методів обліку, які дозволяють маніпулювати величиною фінансових результатів звітного та наступних звітних періодів. Щодо вище наведеної думки М.С. Пушкаря, то його позиція стосується не стільки принципу креативності обліку в традиційному його розумінні, а необхідності адаптації історично усталеної системи бухгалтерського обліку до нових економічних змін, розширених запитів користувачів бухгалтерської інформації щодо тих показників, які раніше не розраховувалися та не обліковувалися. Така адаптація вимагає чіткого налагодження комунікаційних прямих та зворотних зв'язків між підсистемами управління всередині підприємства і їх зв'язків із зовнішнім середовищем з приводу формування та надання інформації на запити користувачів.

Дослідження сутності та мети «креативного обліку», на нашу думку, не може бути відірване від розгляду наслідків креативних підходів бухгалтерів до обліку. Відповідно наслідками застосування креативного обліку є надання користувачам інформації, яка є викривленою і не відповідає реальності. З цього приводу С.Ф. Голов [1, с. 33] зазначає, що надання такої інформації вводить в оману її користувачів, а з іншого боку підриває довіру суспільства до професії бухгалтера.

Цікаві результати соціологічних досліджень з приводу маніпулювань в сфері бухгалтерського обліку та викривлень показників звітності, проведених Фондом ІТМ, оприлюднив І. Чалий у своїй праці «БуХХХоблік для дорослих. МСФЗ-трансформація. Управління прибутком. Податки» [4, с. 333], зокрема на питання про те, чи доводилося бухгалтеру свідомо маніпулювати методологією обліку з метою досягнення поставлених цілей, 19% опитаних відповіли, що роблять це часто, а 61% опитаних відповіли, що займаються цим іноді. На питання про те, заради кого складалися «неточні» звіти, українські бухгалтери відповіли так: 33% – в ікривлені звіти направлялися кредиторам; 50% – викривлені звіти надавалися державним контролюючим органам; 17% – викривлення звітів мало на меті дезінформувати власників компанії.

На підставі результатів проведених досліджень можна стверджувати, що на сьогодні в Україні «креативний облік», в переважній більшості випадків направлений не стільки на інвесторів (реальних чи потенційних) як це поширено в економічно-розвинених країнах, скільки на засновників, учасників, акціонерів та державні регуляторні органи в особі контролюючих органів.

В таких умовах свідоме застосування «креативного обліку» управлінським персоналом спрямоване на приховування прибутку для

зменшення суми його розподілу на виплату дивідендів учасникам та акціонерам, а також на приховування реальної величини прибутку для цілей оподаткування. Діюча в Україні система нормативно-правового регулювання, в більшості випадків, дозволяє здійснювати вище окреслені дії в рамках правового поля, що стимулює управлінський персонал маніпулювати величиною фінансових результатів залежно від поставлених цілей.

До основних факторів, що визначають можливість застосування креативного підходу до ведення бухгалтерського обліку в Україні можна віднести: рівень професійної етики і професійної культури управлінського персоналу та суб'єктів ведення бухгалтерського обліку в основі якої лежить національна ментальність, вимоги діючого законодавства та існування альтернативних позицій щодо можливості їх застосування; вибір облікової політики суб'єктом господарювання або її відсутність; нерозуміння відповідальності за порушення, що тягнуть за собою настання кримінальної відповідальності, цілі власників та (або) управлінського персоналу, спрямовані на викривлення інформації.

Аналізуючи цілі викривлення інформації, слід зазначити, що саме вони передбачають вибір прийомів та способів здійснення порушень чи оптимізаційних процедур, а також визначають вид креативного підходу до відображення інформації у бухгалтерському обліку. Чалий І. [4, с. 334–339] виділяє декілька підходів інвесторів до класифікації креативного обліку, розглядаючи такі його види як голлівудський облік, вуду-бухгалтерський облік, бухгалтерський облік «чорного ящика», за балансове фінансування, характеристика яких наведена в табл. 1.

В українській обліковій практиці серед видів «креативного обліку», що застосовується суб'єктами господарювання значного поширення набув, так званий «голлівудський» облік, який характерний для більшості підприємств, які застосовують креативний підхід до обліку шляхом маніпулювання розміром витрат в бік їх завищення для зменшення бази оподаткування податком на прибуток.

Таблиця 1

Характеристика видів креативного обліку за І.Чалим

Вид креативного обліку	Характеристика
Голлівудський облік	Характеризує таке ведення обліку, при якому високі доходи не супроводжуються відображенням високого прибутку через роздування накладних витрат

Вуду-бухоблік	<p>Будь-який вид обліку, при веденні якого не дотримується правило обачності (після досягнення цілі, заради якої штучно збільшувалася рентабельність, прибуток магічно зникає).</p> <p>Вуду-бухоблік включає в себе методики:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) «наповнення каналів» – використовується для нарощення показника доходу в кінці звітнього періоду; 2) «велика баня» – в збиткових звітних періодах фінансовий результат викривляється в сторону ще більшого зменшення з метою, щоб в наступному звітному періоді мати запас прибутковості для відображення більш вражаючих фінансових результатів; 3) «коробка печива» – суть методики полягає в згладжуванні прибутку (в прибуткові роки компанії нараховують зайві резерви, які знижують звітний прибуток з метою, щоб у менш успішних періодах шляхом сторнування резервів збільшити звітний прибуток); 4) невинуватна капіталізація – передбачає збільшення активів замість зменшення прибутку (замість того, щоб списати поточні витрати в зменшення звітнього прибутку, підприємство здійснює їх капіталізацію)
Бухгалтерський облік «чорного ящика»	<p>Передбачає застосування заплутаної методології обліку: використання невинуватно складних формул і механізмів (здійснюється для того, щоб максимально ускладнити проведення аналізу звітності зовнішніми користувачами)</p>
Забалансове фінансування	<p>Передбачає відображення частини реальних зобов'язань компанії за балансом</p>

Найчастіше застосовуваними процедурами таких маніпуляцій є: безпідставне відображення витрат в бухгалтерському обліку (відсутність факту здійснення операції при дотриманні формальної сторони – наявності документального підтвердження), завищення витрат, застосування нерациональних форм та систем оплати праці, формальність зв'язку здійснених операцій з господарською діяльністю для цілей оподаткування тощо. Типові порушення, які можуть виникати у суб'єктів господарювання за операціями з формування фінансових результатів та свідчити про застосування креативних підходів до обліку відповідних операцій, можна згрупувати за наступними групами:

– визнання доходів в бухгалтерському обліку: доходи відображаються без ув'язки зі збільшенням активу та зменшенням зобов'язань(т.б. без переходу права власності та передачі вигід і ризиків, пов'язаних з передачею активів); недостовірне визнання суми доходів, які

підлягають оподаткуванню; не визнання доходів за операціями, які потребують такого визнання згідно чинного законодавства;

– визнання витрат в бухгалтерському обліку: витрати відображаються без ув'язки зі зменшенням активу та збільшенням зобов'язань; порушення періоду визнання витрат; завищення (заниження) витрат звітного періоду; визнання витрат за операціями, які за своєю економічною сутністю не можуть бути включені до складу витрат; не дотримання вимог податкового законодавства в частині відображення витрат для цілей оподаткування та включення при визначенні бази оподаткування витрат подвійного призначення;

– невідповідність класифікації доходів та витрат виходячи з їх економічної сутності вимогам національним (міжнародних) стандартів та податкового законодавства при відображенні відповідних операцій в системі бухгалтерського обліку та звітності;

– розкриття інформації про фінансові результати в звітності: неповне відображення передбаченої нормативними вимогами інформації в звітності; згорнуте відображення статей доходів та витрат; представлення недостовірної інформації про фінансові результати діяльності;

– розподіл та використання прибутку: незаконне відображення в обліку додатково вкладеного капіталу і його використання; неправомірний розподіл прибутку; відсутність підтверджуючих документів про розподіл та використання прибутку;

– нарахування податку на прибуток: поточний податок на прибуток визнається зобов'язанням у сумі, більшій/меншій за ту, що підлягає сплаті; невідображення в системі бухгалтерського обліку та звітності узгодження поточного податку на прибуток та податку на прибуток, розрахованого згідно стандартів обліку з відображенням відстрочених податкових активів та зобов'язань.

Наявність у суб'єктів господарювання наведених вище порушень може свідчити про свідоме маніпулювання величиною фінансових результатів для досягнення поставлених цілей щодо викривлення інформації про фінансовий стан.

Висновки. Дослідження природи «креативного обліку» передбачає вивчення «творчих» підходів бухгалтера до ведення обліку та відповідно представлення інформації в звітності, що пов'язані або з незнанням діючого законодавства, або свідомим його ігноруванням, або чітким виконанням завдань власників або управлінського персоналу щодо необхідності представлення інформації в прикрашеному або навпаки погіршеному вигляді. Застосування в Україні облікових процедур «креативного» характеру спрямоване на маніпулювання величиною

фінансових результатів для цілей оптимізації дивідендної політики та (або) ухилення від оподаткування.

1. Голов С. Креативний облік – загроза професії та суспільству / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 1 – С. 31–42.
2. Легенчук С.Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки [Текст]: монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир, 2010. – 652 с.
3. Сучасні проблеми обліку: монографія / [М.С. Пушкар, Л.В. Нападовська, Я.Д. Крупка, Д.С. Лозовський та ін.]; за ред. докт. екон. наук, проф. М.С. Пушкаря. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 268 с.
4. Чалий І. БуХХХоблік для дорослих. МСФЗ-трансформація. Управління прибутком. Податки / І. Чалий. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.